

-ач (-ач-, будући да се сусреће и у једној и у другој твореници, не означаје ни мушког ни женског спола), него је суфикс -иц- у корељацији с нултим суфиксом, као и релацијски морфем (наставак) -а с нултим релацијским морфемом у твореници мушког спола.

У књизи има и понешто термилошких непрецизности. Тако се у истом или у сличном значењу (наиме, у значењу »сложени суфикс«) употребљавају термини, *суфиксни дериват*, *суфиксни формант*, *суфиксна варијанта*, па и *конглатинат*.

Термин суфиксо-флексија (!) којим се обиљежује -а у ријечима типа *кума* (тј. онај елемент који функционира и као деривацијски и као релацијски морфем) изразито је неспретан. Мислим да би у том значењу пуно прикладнији био термин *амалгам*, који је, колико ми је познато, први увео André Martinet.

Има и необичних акцената. Могуће је да су тако забиљежени у рјечницима из којих је аутор ексерпирео (нисам провјеравао), али је, поред њих, требало навести и оне који су у савременом језику у најмању руку обичнији. Навест ћу само два примјера с почетка исте, 120. странице: *хѣрцегинџа* и *Кѣравлахиња* (умјесто *хѣрцегинџа* и *Кѣрѣвлахиња*).

Био бих, напокон, на Ђорићеву мјесту бар нешто опрезнији приликом формулација тврдњи као што је она да је »стилска обојеност појединих изведеница последица одређеног значења основе, а не употребе суфикса -ача који нема експресивно значење« (стр. 143). Наиме, поиграмо ли се мало »неологизирања« (нпр. **љепотача*, **учитељача*, **станарача* и сл.), неће бити тешко уочити да новостворене изведенице имају експресивну вриједност без обзира на то што те вриједности немају основе од којих су творене. Не мислим да је то само зато што се ради о новоствореницама. Чини ми се да то у још већој мјери вриједи за форманте -ара и -уша (нпр. **љепотара*, **љепотуша!*, **учитељара*, **учитељуша* и сл.).

Унаточ изнијетим примједбама, које уосталом и не сматрам посебно битним, увјерен сам да Ђорићева монографија представља изузетно значајан допринос проучавању творбеног састава хрватскога или српског језика те да ће је с пуно задовољства и интереса читати сви они које то подручје на било који начин занима.

Иво Прањковић

A. D. Duličenko: SLAVJANSKIE LITERATURNYE MIKROJAZYKI — VOPROSY FORMIROVANIIJA I RAZVITIIJA. Tallin 1981.

Књига совјетскога лингвиста Александра Д. Дуличенка »Славенски књижевни микројезици« (далје: SKM) посвећена је језичним феноменима, идиомима у славенском свијету који имају неке функције књижевних, стандардних језика, али који нису »normalни« стандардни језици, у смислу у којем су то нпр. полјски и чешки стандардни језик. (У совјетској се линг-

vistici »normalni« standardni jezici nazivaju »nacionalnim« jezicima.) Navedene fenomene autor naziva »književnim mikrojezicima« a definira ih suprotstavljajući ih »nacionalnim književnim jezicima« ovako:

Как и ЛЯи вообще харетке ризуются диалектно-говорной сцязью с достаточно обособленной (матичной либо островной) территорией, наличием письменной формы (практики), большей или меньшей степени нормированности и, наконец, использованием в ряде сфер традиционного применения ЛЯов, однако более ограничено и всегда наряду с каким-либо НЛЯом, генетически родственным вообще. Нва последних признака отчетливо осознаются на фоне НЛЯов, ставя в то же время СЛМЯи иерархически на ступень ниже. Иерархичность отношений между НХЯами и ЛМЯами видна на противопоставлении таких а) *внутренних признаков*, как наличие строгой нормированности у первых и менее строгой — у вторых (здесь важно конкретизировать: нестрогие нормы одной группы ЛМЯов стремятся к »строгости«, в то время как норма других ЛМЯов развивается в индивидуально-узусном плане, приближаясь в значительной мере к диалектной норме), функционирование развитой устной нормы у НЛЯов и отсутствие (или слабая развитость) таковой у СЛМЯов, поскольку здесь устная норма либо приближена к диалектно-говорной речи, либо тождественна ей; б) *внешних признаков*, из коих существенными представляются: функциональная поливалентность первых и ограниченность функционального спектра вторых, широта внутреннего параметра функционального спектра (или жанровая неограниченность) НЛЯ и его узость (жанровая ограниченность) у СЛМЯов (...)

Компонент *микро-а* в составе терминологического целого *микроязык* призван подчеркнуть лишь экстралингвистические черты такого ЛЯа, т. е. небольшой ареал распространения диалектно-говорной основы, небольшое количество носителей, скромные возможности функционального использования. В плане дихотомии »язык — этнос« здесь следует говорить не о соотношении »язык — нация (народность)«, что характерно для крупных СНЛЯов и народов, а о соотношении »ЛМЯ — культурно-языковая, этно-языковая либо этническая группа (общность)«.

Knjiga ima uvod u kojem su iznesene teoretske postavke o pojmu »književni mikrojezik« liko ga definira autor i četiri poglavlja: 1. Uslovija i faktory, sposobstvujušće vzniknoveniju SLMJa liho ih proektov, 2. Dialektnogovornaja osnova i voprosy literaturnojazykogo kojne, 3. Problemy normy i kodifikaciji (najopširniji dio), 4. Ekstralingvističeskie faktory, sposobstvujušće podderžaniju i razvitiju SLMJov. Slijede: zaključak, iscrpan popis literature, nekoliko stranica ogleđa tekstova i sažetak na francuskom jeziku. Iako je većina tekstova u knjizi bila i prije objavljena, knjiga ipak nije zbir rasprava, već je koncipirana kao jedinstvena cjelina. Knjiga je u stvari Duličenkova disertacija. Kandidatska radnja bila mu je također iz istoga područja, i to obuhvatila je samo jedan od 12 navedenih idioma — rusinski književni jezik.

Duličenkovi radovi i sinteza u ovoj knjizi zanimljivi su ne samo za slavistiku već i za lingvistiku uopće, a posebno su zanimljivi za našu slavistiku. Naime, od 12 slavenskih mikrojezika, koliko ih nalazi i razmatra autor, četiri su formirana na temelju hrvatsko-srpskoga dijaisistema, upravo su hrvatska, dva su takva mikrojezika slovenska, a jedan je također vezan za naš prostor, iako nije južnoslavenskoga porijekla, a unikatan je primjer književnog jezika.

Književnim mikrojezicima u slavenskom svijetu autor smatra ove idiome (navode se istim redom kako dolaze u knjizi): 1) rusinski, 2. gradišćanskohrvatski, 3. moliškohrvatski, 4. prekomurskoslovenski (u nestajanju), 5. čakavski, 6. kajkavski, 7. banatskobugarski (u Rumunjskoj i Jugoslaviji, s oko 15000 govornika, u nestajanju), 8. kašupski (u Poljskoj, kulturni centar Gdanjsk), 9. laški (formiran na temelju šleskih govora u Češkoj i Poljskoj), 10. istočnoslovački (ugasio se za II. svjetskoga rata), 11. karpatskorusinski (prije u Zakarpatju, danas u SAD) i 12. rezijski (slovenski u Italiji, oko 3000 govornika).

Kako se vidi, među 12 navedenih idioma, koje je autor prikazao iscrpno i s velikim poznavanjem problematike, ima, kako to izričito kaže i sam autor, vrlo raznorodnih pojava. Po geografskom smještaju s obzirom na odnosni matični jezik jedni su SKM otočni, u dijaspori (rusinski u Jugoslaviji, gradišćanskohrvatski i moliškohrvatski, rezijski, banatskobugarski), drugi su u okviru areala matičnoga jezika (čakavski, kajkavski, prekomurskoslovenski kašupski, istočnoslovački i laški). S obzirom na polivalentnost upotrebe, ona se kreće od dviju upotrebnihih sfera, eventualno triju (laški), do dvanaest (rusinski), koliko ih ukupno nalazi autor. Te sfere jesu: umjetnička literatura, periodika, prosvjeta, administracija, znanost, vlastite kulturne ustanove, crkva, kazališne družine, radio, televizija, topografski natpisi i osobna prepiska. Jedan se od tih idioma praktično ugasio za vrijeme drugoga svjetskoga rata (istočnoslovački), drugi su ponovo u usponu (kajkavština i čakavština). Veliike su razlike i u veličini zajednica koje se njima služe.

Ne osvrćući se na sam termin koji je autor izabrao za navedene fenomene (jer termin znači ono što se kaže da znači) i polazeći od njegove definicije pojma (iako bi se i o njoj moglo raspravljati, ali je prihvatljiva) — autoru se ipak mogu staviti neke književne primjedbe. Neki se od dvanaest navedenih idioma u potpunosti uklapaju u autorovu definiciju, međutim, primjena njegovih teoretskih polazišta u pogledu drugih može se dovesti u pitanje, tj. neki od tih fenomena izlaze više-manje iz autorovih shema. Kao najočitiiji primjer neodgovarajućeg postupka mogu se uzeti dva idioma koja su i nama posebno zanimljiva — književna čakavština i književna kajkavština.

Prije svega, čakavština i kajkavština u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća nisu nastavak starijih idioma, jezika stare kajkavske i čakavske književnosti. Naravno, autor to također i sam navodi (rečeno je naprijed da su sve činjenice konkretno iznesene). Ni Krležina kajkavština nije nastavak jezika stare kajkavske književnosti, iako je taj jezik ishodište jezika u Baladama. Prema, tome, ako i jezici stare kajkavske i stare čakavske književnosti ulaze u broj slavenskih književnih mikrojezika, onda postoje po dva čakavska i dva kajkavska književna mikrojezika. To što im je genetska osnova ista nije bitno jer istu genetsku osnovu imaju i drugi književni mikrojezici, npr. gradišćanskohrvatski književni jezik ima istu genetsku osnovu kao i druga dva čakavska književna idioma. Nasuprot tomu, gradišćanskohrvatski književni jezik ima neprekinuti kontinuitet od početaka u 16. st. do danas, naravno s većim

ili manjim zahvatima u normu i supstanciju u pojedinim razdobljima, kako se to događa i u razvoju »normalnih« standardnih jezika.

S druge strane, različita je funkcija kajkavštine i čakavštine u hrvatskoj književnosti u 20. stoljeću i u starijim razdobljima. (Naravno, drugo je pitanje koliko se kajkavština i čakavština u književnosti 20. stoljeća mogu smatrati književnim jezicima, budući da je pojavna raznolikost od autora do autora vrlo velika, ali kako to ovdje nije predmet raspravljanja, apstrahira se taj problem i uzimat će se kajkavština i čakavština u književnosti 20. stoljeća kao književni jezici, točnije: kao jezici književnosti, iako kao jedinstveni postoje samo apstraktno. Takvo stanje, ali u manjem obimu, prisutno je i nekim drugim slavenskim književnostima. U novijoj hrvatskoj književnosti kajkavština i čakavština imaju zapravo svojevrsnu izraznu ulogu, dok su to u prošlosti bili pravi književni jezici, naravno u istom položaju i funkciji kao i drugi tadašnji književni idiomi prije formiranja jednoga općeg standardnog jezika. Štokavština je u Hrvata tek kasnije postala opći književni jezik i bez obzira na to što možemo pratiti njezin kontinuiran razvoj kao jednoga od književnih jezika u Hrvata od polovine 18. stoljeća, ona do tridesetih godina 19. st. ima istu ulogu kao i književna kajkavština. Ako je, dakle, ta kajkavština književni mikrojezik, onda je i književna štokavština do 1835. godine također samo književni mikrojezik. Analogno tomu, i u drugih slavenskih (i neslavenskih) naroda pojedini su konkurentni književni idiomi (naglašavam: uključujući i onaj koji će kasnije pobijediti) sve dotle književni mikrojezici dok nije jedan od njih prihvaćen kao opći standardni jezik.

Nešto je drukčije stanje s dvije književne varijante, crkvenom i sjetovnom, u istočnoslovačkom, koje su formirane na različitim dijalektnim osnovama. One žive, naime, istovremeno. Međutim, teoretski to su također dva različita idioma, dva različita posebna književna mikrojezika, kao što je to i šest različitih retoromanskih književnih idioma u Švicarskoj i gdje je jedan (jedinstven) retoromanski književni jezik samo apstrakcija. Dakle, bez obzira na veću ili manju genetsku i pojavnu sličnost.

Ako su kajkavština i čakavština u hrvatskoj književnosti 20. st. književni mikrojezici, a to po autorovoj definiciji jesu, onda se u njihov red možda s isto toliko prava mogu ubrojiti idiomi na kojima se odvija književno stvaralaštvo Bjelorusa u Poljskoj, na laškim govorima u Češkoj i na zakarpatskim ukrajinskim govorima u istočnoj Slovačkoj. Za te idiome, međutim, autor upotrebljava izraz »književni dijalekt«, što mu je onda treći, hijerarhijski najniži stupanj među književnim jezicima i idiomima koji imaju neke od njihovih funkcija, tj. nakon »nacionalnog« književnog jezika i književnog »mikrojezika«. Istina, navedene pojave po opsegu ne mogu se mjeriti s hrvatskim prilikama, ali odnos je ne samo isti već ide u prilog nekih od tih idioma: odvojeni su od svojeg matičnoga jezika i naroda. Isto tako, ne znamo kakav će razvoj po opsegu biti u budućnosti.

Od ostalih pitanja koja pokreće autor osvrnut ćemo se samo na još jedno, i to na ono što autor kaže o porijeklu rusinskoga jezika. Spominje da o tome postoje različita mišljenja. Međutim, može se reći da se s dosta razloga smatra da je taj jezik prijelaznoga karaktera u osnovi genetski ipak zapadnoslavenski jer ga najstarije izoglose priključuju slovačkom jeziku. Ta činjenica — nasuprot činjenici da se Rusini smatraju dijelom ukrajinskog naroda a i onda kada se smatraju posebnim narodom nalaze da su najbliži ukrajinskom narodnom biću — danas ni najmanje ne zbunjuje. Takve se situacije objašnjavaju jednostavno teorijom o tri identiteta jezika. Poznati su i složeniji primjeri, npr. nizozemsko-donjonjemački odnos. Ovdje se također može navesti primjer s našega, zapadnojužnoslavenskoga područja: neki hrvatski kajkavski gorskokotarski govori po porijeklu pripadaju slovenskom dijaisistemu. (Mišljenje da je kajkavsko narječje u cjelini bliže slovenskomu jeziku nego drugim narječjima hrvatskoga ili srpskoga jezika nema znanstvenih uporišta).

Može se spomenuti da u knjizi ima i drugih manjih nepreciznosti i diskutabilnih pojedinosti, međutim, one ne utječu na opću vrijednost djela. (Jedna se od takvih nepreciznosti također odnosi na naše prilike: među četiri naroda koji govore hrvatskosrpskim jezikom navode se, uz Srbe, Hrvate i Crnogorce — »bosnijcy«).

Velika je vrijednost Duličenkove knjige što je na jednom mjestu obuhvatila te iscrpno i znalački prikazala veliku raznolikost književno-jezičnih idioma u slavenskom svijetu koji nisu »nacionalni«, »normalni« književni, standardni jezici. Na taj način omogućeno je njihovo svestrano uspoređivanje i suprotstavljanje, uočavanje sličnosti i razlika, od uvjeta za nastanak i razvoj, normiranje i njihovu perspektivu. Zbog toga je manje važno jesu li autorove teoretske postavke i njegova klasifikacija uvijek potpuno prihvatljive ili se može, a u nekim primjerima to je i potrebno, postupiti drukčije nego je to učinio autor.

Mijo Lončarić